מדרש אגדה — תצוה

ואתה תצוה וגו'. כתיב כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר (משלי ו' כ"ג), מפני מה נמשלה המצוה בנר, מה הנר הזה מדליקין מאותו כמה נירות, כן מרבין תורה ברבים, כמה תלמידים הגונים מעמיד, והוא אינו חסר כלום, אבל מוסיף חכמה כמו שאמרו רבותינו ז"ל הרבה למדתי מרבותי ומחברי יותר מרבותי ומתלמידי יותר מכולם: ד"א מה הנר הזה מאיר לאדם ושומרו שלא יכשל, כן התורה מגינה על האדם שלא יכשל, שנאמר נר לרגלי דבריך וגו' (תהלי' קי"ט ק"ה), ואומר בלכתך לא יצר צעדיך וגו' (משלי ד' י"ב), מה הנר מאירה לטובים ולרעים אף הצדיק בעשותו טובה מציל כל העום, שנאמר וצדיק יסוד עולם (משלי י' כ"ה), מה הנר הזה כשאתה קוצץ את הפתילה [מוסיף אורה], כך המצוה כל זמן שהאדם עוסק בה ומוציא הוצאה אינו חסר אבל מוסיף, שנאמר פזר נתן לאביונים (תהלים קי"ב ט'), מה הנר הזה השלהבת עולה לשמים, אף העושה צדקה תפלתו עולה לשמים, שנאמר אני בצדק אחזה פניך וגו' (שם י"ז ט"ו): ד"א ואתה תצוה [וגו'] ויקחו אליך שמן זית זך וגו'. אמרו ישראל לני הקב"ה רבונו של עולם אנו אין לנו אור אלא משלך, ואתה אומר לנו שנדליק לפניך נר, שנאמר כי תאיר נרי (שם י"ח כ"ט), ולמה כך, אלא בשעה שהקריבו כל השבטים חנוכת המזבח, לא הקריב שבטו של לוי, והיה אהרן נפשו עגומה עליו, אמר כל השבטים הקריבו חנוכה אחת, ואני אין הקב"ה חפץ בי, שאם היה חפץ בי הייתי מקריב עם שאר השבטים, מיד צוה הקב"ה למשה שיאמר לבני ישראל שיביאו שמן זית, כדי שיהיה אהרן מדליק לפניו, לא שהוא צריך לאורה, אלא כדי להטיב לבו של אהרן. אמר ר' חנינא סגן הכהנים אני הייתי [משמש] בבית המקדש ומעשה נסים היה במנורה, שהיו מדליקין אותה בראש השנה, ולא היתה מתכבה עד השנה האחרת, ופעם אחת לא עשו הזתים שמן, וישבו להם הכהנים בפחי נפש. ואמר ר' חנינא [סגן הכהנים] אני הייתי בבית המקדש ומצאתי את המנורה דליקה יותר ממה שהיתה דליקה שאר כל ימות השנה, ראה מעשה נסים, לכך אמר הקב"ה לכהנים הם ידליקו את המנורה, ומאורי תדליק המנורה, ואמרו רבותינו ז"ל כיון שהיו מדליקין את המנורה כל חצר שבירושלים היתה משתמש לאורה, אמר הקב"ה למשה לא בעבורי אני רוצה שתדליקו המנורה, אלא בשביל אחיך, כדי שייטיב לבו, וכן אמר דוד ע"ה ה' אורי וישעי (תהלים כ"ז א'), ואימתי היה זה, בשעה שעשה מלחמה בגדוד של עמלק, שנאמר ויכם דוד מהנשף עד הערב (ש"א ל' י"ז), ומי היה מאיר לו, זיקים וברקים היו מאירים לו, לכך נאמר ה' אורי וישעי. ר' אלעזר אומר מדבר דוד ע"ה במלחמת המצרים, כיון שבאו על ישראל מה עשה הקב"ה, הוריד ענן, שנאמר ויהי הענן והחשך (שמות יד כ') למצרים, ואור לישראל, שנאמר ויאר את הלילה (שם שם), , כיון שראו ישראל כך, אמרו ה' אורי וישעי ממי אירא, אמר הקב"ה ואני מאיר לכל העולם, ואתם סבורין שאני צריך לכם שתאירו לפני, אלא בשביל חיבתכם, ואם אתם מאירים לפני בבית המקדש, אף אני מאיר לכם לעתיד לבוא, שנאמר והיה לך ה' לאור עולם ואלהיך לתפארתך (ישעיה ס' י"ט): ד"א ואתה תצוה את בני ישראל. ולא לאומר אחרת: ויקחו אליך שמן זית זך וגו'. ומה זכה שמן זית מכל השמנים, לפי שאין שמן זית יוצא אלא ע"י כתישה, כך אין אדם נוחל חיי העולם הבא אלא מתוך צער, אלא דברי תורה [מתקיימים] אלא מתוך צער, ולפיכך נמשלו ישראל לזית, שנאמר זית רענן יפה פרי תואר (ירמי' י"א ט"ז), ומה הזית ממתק על ידי כתישה, כך ישראל ממרקין עונותיהם על ידי יסורין, ואל יטעך יצרך לומר שצריך לאורה, אינו כן. אמר ר' לוי ברבי מי שהוא עושה חלונות בביתו עושה רחבות מבפנים וצרות מבחוץ, למה כדי להכניס אורה בבית, אבל בית המקדש לא היה כן, אלא צרות מבפנים ורחבות מבחוץ, כדי שלא יאמרו לאורה הוא צריך, ולא עוד אלא מבית המקדש היה יוצא האורה ומדליק לכל ירושלם, ולא היתה שכינה צריך לאורה, ואם תאמר למה אמר להדליק, ללמד לבעלי תורה שיהיו קוראים בכל לילה ולילה, שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי וגו' (תהלים מ"ב ט'): באהל מועד מחוץ לפרוכת. שלא יצטרך לומר שהוא צריך לאורה, בעבור זה ניתנה המנורה מחוץ לפרוכת, אמר הקב"ה תבא ליום שכולו אורה, וחשכה לאומות העולם שנאמר כי הנה החשך יכסה ארץ [וערפל לאמים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה] (ישעיה ס' ב'): את מוצא מי שהוא בחושך רואה מה שבאור, אבל מי שהוא נתון באור אינו רואה מה שבחשך אבל הקב"ה אינו כן אלא הוא אור ועמו אור חונה, רואה מה שבאור ורואה מה שבחשך, שנא' הוא גלי עמיקתא ומסתרתא ידע מה בחשוכא ונהורא עמיה שרא (דניאל ב' כ"ב), אמר הקב"ה לישראל בני בעולם הזה אתם זקוקים לאורו של בית המקדש ואתם מדליקים בתוכו נירות, אבל לעתיד לבוא בזכות אותו הנר שהייתם מדליקים, אני אגאול אתכם על ידי משיח, שהוא נמשל בנר, שנאמר שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי (תהלים קל"ב י"ז):

ואתה תדבר אל כל חכמי לב. לרבות הנשים שנאמר וכל אשה חכמת לב (שמות לה כה): והם יקחו את הזהב. אלו חכמי לב: ששה משמותם [על האבן האחת ואת שמות הששה הנותרים על האבן השנית כתולדותם]. ת"ר שתי אבנים היו לכהן גדול על כתיפיו, אחת מכאן, ואחת מכאן, ושמות שנים עשר שבטים כתוב עליהם, ששה על אבן זו, וששה על אבן זו, והשנית אמר

בתולדותם, הראשונה לא היו כתולדותם, מפני שיהודה מוקדם לצבא, וחמשים אותיות היו שם, עשרים וחמשה על אבן זו, ועשרם וחמשה על אבן זו, וכן צורתם: ובחשן היו בו שנים עשר שבטים ושנים עשר אבנים, ועושין בהם נקבים, ומכניסין בהם שתי וערב, ומניח בהם את האבנים, וכן היו נחקקים, על אורם היה חקוק עליו אברהם יצחק יעקב ראובן. על פטדה היה חקוק עליו שמעון. על ברקת היה חקוק עליו לוי: והטור השני נופך ספיר ויהלום. על נופך היה חקוק יהודה. ועל ספיר היה חקוק יששכר. ועל יהלם זבולן: והטור השלישי לשם שבו ואחלמה. על לשם חקוק דן. ועל שבו נפתלי. ועל אחלמה גד: והטור הרביעי תרשיש שהם וישפה. על תרשיש אשר. ועל שהם יוסף. ועל ישפה בנימין, ואחר כן היה חקור כל אלה שבטי ישראל, כדי שיהיה בהם כל אל"ף בי"ת, ומלאכתו היתה בחכמה גדולה, והיה לובש חשן המשפט ושתי האבנים על שתי כתפיו, ובהם היו שואלים כל דבר והיה מגיד: תנו רבנן כיצד היו שואלים באורים ותומים, השואל פניו כלפי הנשאל, והנשאל פניו כלפי השכינה, השואל אומר ארדוף אחרי הגדוד הזה האשיגנו (ש"א ל' ח'), והנשאל אומר רדוף, וכיצד היו יודעים, ר' יוחנן אומר היו האותיות בולטות, עלה ע' משמעון, ל' מלוי, ה' מיהודה, וכן היה כל הדברים שהיה צריך, ואין שואלין להדיוט אלא למלך ולאב בית דין: ועשית ציץ זהב ופתחת עליו פתוחי חותם קדש לה'. אמרו רבותינו ז"ל ציץ דומה כמו טס של זהב, ומוקף מאוזן לאוזן של כהן גדול, וכתוב עליו קדש לה' בשיטה אחת. ואמרו רבותינו בפתחי חותם של אבנים היו כותבין עליו בדיו ומניחין השמיר עליו והוא מתבקעת כתאנה זו שמתבקעת ואינה חסר כלום:

וזה הדבר אשר תעשה להם. זה שאמר כתוב לעולם ה' דברך נצב בשמים (תהלים קי"ט פ"ט), וכי בשמים בלבד דבריו של הקב"ה נצב ולא בארץ, ומהו דברך נצב בשמים, אלא כשאומר דבר אינו חזור בו, ואינו מתנחם אלא על הרעה, אבל על הטובה אינו מתנחם, וכן אמר לאהרן שיתן לו הכהונה, וקיים את דבריו, שנאמר והיתה לו ולזרעו אחריו וגו' (במדבר כ"ה י"ג), ולא חזרת בך וקיימת את דבריך, וגם כשאמר למשה וזה הדבר אשר תעשה להם, איזה דבר, שאמר לו והיתה לו ולזרעו אחריו: ד"א וזה הדבר. זה שאמר הכתוב אשרי תבחר ותקרב וגו' (תהלים ס"ה ה'), אשרי מי שבחרתו וקירבתו לא כל הרוצה ליטול יטול, אלא כמי שמוכר החרס מכה על גבו, ואומר זה נאה וזה רע, כך הקב"ה הוא כמו היוצר הזה, שנאמר הנה כחומר ביד היוצר כן אתם כבידי בית ישראל (ירמיה י"ח ו'), והוא יודע איזה ראוי לשרת לפניו ואיזה אין ראוי, ועל זה [נאמר] אשרי תבחר ותקרב, יש מי שנבחר ונדחה ונתקרב, ויש שנבחר ונדחה ולא נתקרב, ויש מי שנבחר ונתקרב שהיה מרוחק, נבחר ונתקרב, ויש שנבחר ונדחה ולא נתקרב, ויש מי שנבחר ונתקרב שהיה מרוחק, נבחר ונתקרב שהיה מרוחק, זה דוד שאמר פתחת למוסרי (תהלים קי"ו ו'), אל תקרי למוסרי אלא לאיסורי, אמר דוד ע"ה לפני הקב"ה רבונו של עולם אתה כתבת בתורתך לא יבוא עמוני ומואבי (דברים כ"ג ד'), והייתי כפות סמורות, ופתחת אותן פתחת למוסרי שאמרת עמוני לא יבוא, אבל עמונית מותרת לבוא בקהל, מואב לא יבוא אבל מואבית מותרת לבוא בקהל. ובחרת בי וקרבתני, הוי אשרי תבחר ותקרב. ויש מי שנבחר ונדחה ונתקרב, זה דוד ע"ה במעשה אוריה שאמר לו נתן הנביא הנני מקים עליך רעה וגו' (ש"ב י"ב י"א). נתרחק וחזר ונתקרב. שאמר חנני אלהים כחסדך וגו' (תהלים נ"א ג') אמר לו נתן הנביא גם ה' העביר חטאתך (ולא) [לא] תמות (ש"ב י"ב י"ג). ויש מי שנבחר ונדחה ולא נתקרב, זה שאול ע"ה שנאמר ובחור אותו מכל שבטי ישראל (ש"א ב' כ"ח). ונדחה ולא נתקרב, שנאמר קרע ה' את ממלכות ישראל וגו' (ש"א ט"ו כ"ח). וכן אהרן נבחר, וכשעשה את העגל נדחה, שנאמר ובאהרן התאנף ה' להשמידו (דברים ט' כ'), ונתקרב שנאמר ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך (שמות כ"ח ל"ו), וניתנה הכהונה בידו וביד בניו לעולם, שנאמר והיתה לו ולזרעו אחריו (שם שם מ"ג) וצוה הקב"ה שיעשו שמונה מלבושים שילבשם הכהן, ואם חסר אחת מהם עבודתו פסולה: שבעת ימים ילבשם הכהן. זה צווי לדורות שהיו מפרישין כהן גדל שבעת ימים קודם יום הכיפורים, ומחנכין אותו בעבודה: ואכלו אתם אשר כפר בהם. הכהנים אוכלים והבעלים מתכפרין: וזה אשר תעשה על המזבח. והוא התמיד: שנים ליום. כנגד היום. [דתנן] תמיד של שחר מכפר על עבירות שביום, ותמיד של בין הערבים היו מתאכלין והולכין כל הלילה לכפר על עבירות שבלילה: אשר אועד לכם. בזכות ישראל היה הדיבור להם: ונעדתי שמה לבני ישראל. להודיע לכל באי העולם חיבה שחבבתי את ישראל: ונקדש בכבודי. זה מעשה נדב ואביהו שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה יותר מכל אדם: ושכנתי בתוך בני ישראל. שמתוך ששכינתי בתוכם ידעו כל העולם שאני אלהיהם, ונאמן לשלם להם שכר טוב לעולם הבא, כי זה העולם אין בו ממש:

ועשית מזבח מקטר קטרת. זה מזבח הזהב, שהוא להקטיר ולא להעלות עליו עולה ומנחה: ועשית לו זר זהב. זה זר שלישי, שזכה בו דוד ונטלו, שנאמר מי אנכי [וגו'] כי הביאתני עד הלום (ש"ב ז' י"ח), לפי שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד, והשם ברחמיו יזכינו לאותה העת: